

toimia lainkaan, sillä hänet määrättiin lukuvuodeksi 1966–1967 hoitamaan Helsingin yliopiston suomalaisen filologian apulaisprofessorin virkaa, ja hän sai nimityksen Jyväskylän yliopiston suomen kielen apulaisprofessoriksi 1968. – Normaalin virkauransa ohessa Paavo Pulkkinen on joutunut hoitamaan joukon muitakin siihen läheisesti liittyviä töitä ja toimia. Niinpä hän toimi syyslukukaudella 1965 Lundin yliopiston suomalais-ugrilaisen seminaarin vt. esimiehenä. Samoin hänet on kolme kertaa määrätty viransijaisena hoitamaan Jyväskylän yliopiston suomen kielen professorin virkaa. Edelleen hän on toiminut mm. Kotikielen Seuran sihteerinä vuosina 1958–1962 ja ylioppilastutkintolautakunnan apujäsenenä vuosina 1967–1975. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen suomen kielen lautakunnan jäsen hän on ollut vuodesta 1979 ja sen varapuheenjohtaja vuodesta 1982 alkaen.

Paavo Pulkkisen tutkimustyössä on asyndeettista rinnastusta käsittelevän väitöskirjan lisäksi nähtävissä kolme selvää linjaa. Hänen laajan artikkelituotantonsa valtaosa käsittelee kielenhuollon kysymyksiä ja oikeakielisyyttä. Jo ennen väitöskirjaa ilmestyi tiivistietoinen »Asia-suomen opas», joka on kulunut monien kirjoittajien käsissä jokapäiväisenä apuneuvona sekä kurssikirjana erilaisissa oppilaitoksissa; siitä on vuosien mittaan otettu peräti yhdeksän painosta. Hänen tehtäväkseen tuli toimittaa seitsemäs, tarkistettu painos E. A. Saarimaan »Kielenoppaasta» vuonna 1967. Kielenhuollon kysymyksistä Pulkkinen on useissa yhteyksissä myös luennoinut erilaisille kohderyhmille.

Vanha kirjasuomi ja suomen kirjakielen kehitysprosessi pipliasuomesta nykyaikaiseksi kulttuurikieleksi on ollut toinen Paavo Pulkkisen keskeinen tutkimuskohde. Sen tuotosta on joukko artikkeleita sekä tietysti tärkeimpänä teos »Nyky-suomen kehitys», joka on pitkään ollut yliopistollisena kurssikirjana. Luultavasti kielenhuoltotyö on antanut kim-

mokeen Pulkkisen uusimpaan harrastukseen, suomen kielen anglismien keräilyyn ja kartoitukseen. Vuonna 1984 ilmestyi teos »Lokarista sponsoriin», inventaario suomen sanaston englantilaisperäisistä aineksista. Tämä keräilyharrastus näyttää jatkuvan hänen viime vuosien esitelmiensä ja artikkeliensä teemoista päätellen. Yhteensä on ahkeran kirjoittajan kirjallisen toiminnan luetteloon kertynyt tähän mennessä hyvän joukon toistasataa numeroa.

Siviilipuolella Paavo Pulkkinen tunnetaan musiikkimiehenä ja viulunsoittajana sekä tietysti hartaana luonnonystävänä ja metsämiehenä, jonka parhaat aamut ovat alkusyksyn kirpeän kuulaita teeriaamuja auringon tehdessä nousuaan Jaalan Uimilan Rautjärven ja Ruokjärven maisemissa.

Kotikielen Seura ja Virittäjä esittävät Paavo Pulkkiselle parhaat onnentoivouksensa merkkipäivän johdosta.

MATTI PÄÄKKÖNEN

Amerikan-siirtolaiset kielenoppijoina¹

Kun suomalainen siirtolainen vuosisadan vaihteen suurina siirtolaisvuosina lähti Amerikkaan, hän oli tyypillisimmillään nuori mies, vähän yli 20 vuoden ikäinen, naimaton tai ainakin yksin liik-

¹ Kirjoitus perustuu laatijan Turun yliopistossa 20.1.1990 pitämään väitöksenalkajaisitelmään. Tuolloin tarkastettu väitöskirja *The English of Finnish Americans; with Reference to Social and Psychological Background Factors and with Special Reference to Age* kuuluu englantilaisen filologian alaan.

keellä, hyvin vähän koulutusta saanut, maaseudulta lähtöisin ja todennäköisesti kotoisin Oulun tai Vaasan läänistä. Kotimaasta pois hänet ajoi taloudellinen ahdinko, työn ja ruoan puute.

Amerikka kangasteli hänen mielessään luvattuna maana, vapauden tyyssijana, jossa olot olivat hyvät, maaperä vauras ja hedelmällinen, ja jossa kuka tahansa saattoi rikastua ja kohota itselliseen ja arvostettuun asemaan. Tällaista kuvaa Amerikasta olivat omiaan vahvistamaan sinne jo muuttaneiden sukulaisten ja tuttavien kirjeet, joissa Yhdysvaltoja ylistettiin ja kuvattiin onnen kultamaana. »Jos sinulla on kuinka hyvä elämä siellä, niin täällä on vielä parempi», kirjoitettiin (Kero 1976: 19).

Sanomattakin on selvää, että todellisuus oli monesti kuvitelmiä karumpi. Jo matkalla Atlantin taakse sai nuori maastamuuttaja kokea monenlaisia vastuksia. Kun matkarahat oli lopulta saatu kokoon, useimmiten lainaksi, lähdettiin matkaan ensin hevospelillä, sitten jatkettiin junalla Hankoon, jossa joskus viikojakin kestäneen odotuksen jälkeen noustiin laivaan ja suunnattiin kohti Englantia, Hullin kaupunkia. Hullista siirryttiin sitten junalla maan länsirannikolle, useimmiten Liverpooliin, josta varsinainen valtamerimatka alkoi. Olot laivalla olivat alkeelliset, tilat ahtaat ja epäsiistit ja ruoka huonoa. Tätä epämuavuutta saattoi kestää parikin viikkoa, ennen kuin saavuttiin perille New Yorkiin. Siellä taas jouduttiin Ellis-saaren vastaanottoasemalla perusteelliseen tarkastukseen, minkä jälkeen voitiin jatkaa matkaa taas vaihteeksi junalla kohti määränpäättä, Pohjois-Michiganin kuparikaivoksia, Minnesotan metsätyömaita tai rautakaivoksia tai Wisconsinin farmialueita. Joku joutui matkustamaan halki koko mantereen länsirannikolle asti, joku — erityisesti osa naispuolisista siirtolaisista — jäi itärannikon kaupunkeihin.

Heti Yhdysvaltain kamaralle astuttuaan sai nuori suomalainen vastaanansa melkoisen ongelman: häneltä puuttui

tyystin englannin kielen taito. Onneksi ensimmäinen työpaikka löytyi yleensä seudulta, jolla jo oli suomalaista asutusta, joten äidinkielellä tuli hyvin toimeen. Kävipä joskus niinkin, että kun sisukkaat suomalaiset puhuivat sinnikkäästi omaa kieltänsä, niin alueen toiskieliset, esimerkiksi Norjasta tai Italiasta muuttaneet, katsoivat parhaaksi opetella suomen kieltä voidakseen kommunikoida suomalaisten kanssa.

Yleisesti voidaan sanoa, että ne naiset, jotka tekivät työtä piikoina amerikkalaisissa perheissä, oppivat suhteellisen nopeasti englannin alkeet ja pystyivät pian suoriutumaan kielitaitoakin vaativista tilanteista »piikapaikoissaan». Englannin kielen oppimiselta välttyivät kauemmin ne miehet ja naiset, jotka elivät suomalaisyhdyskunnissa, perustivat perheen toisen suomalaisen kanssa ja viettivät työ- ja vapaa-aikansakin enimmäkseen muiden suomalaisten parissa. Yhdistystoiminta oli vilkasta; kirkot, poliittiset ryhmittymät ja raittiusliike vetivät suomalaisia yhteen ja eristivät heitä samalla valtaväestöstä (Kero 1980: 60–61).

Tilanne oli jonkin verran erilainen niiden suomalaisten kohdalla, jotka muuttivat Yhdysvaltoihin huomattavasti myöhemmin. Tutkimuksessani olen tarkastellut sekä vuosisadan alkupuolella muuttaneiden siirtolaisten että vasta viime vuosikymmeninä Yhdysvaltoihin lähteneiden suomalaisten englannin kieltä. Ensinmainittu ryhmä on nyt luonnollisesti saavuttanut hyvinkin korkean iän, kun taas jälkimmäinen ryhmä koostuu nuorista ja keski-ikäisistä amerikansuomalaisista.

Nuoremman siirtolaisryhmän lähtökohdat olivat hyvin erilaiset verrattuna varhaisempiin muuttajiin. Enää ei tarvinnut lähteä Suomesta nälän ajamana, vaikkakin syyt usein edelleen olivat paljolti taloudellisia. Sulautuminen uuteen yhteiskuntaan tapahtui nopeammin ja helpommin kuin vuosisadan alkukymmeninä muuttaneilla, sillä yhä usemmalla oli jo jonkinlainen tuntuma englannin kieleen maahan saapuessaan. Joukossa

Katsauksia

oli kuitenkin myös ummikkoja, jotka, toisin kuin varhaisemmat edeltäjänsä, eivät voineet välttyä joutumasta kosketuksiin englannin kielen kanssa heti alusta lähtien.

Kaikki haastatteleman amerikkansuomalaiset olivat uuteen kotimaahansa saapuessaan jonkinlaisen sopeutumisprosessin edessä. Kaikille uusi maa oli enemmän tai vähemmän outo, tavat ja tottumukset olivat erilaiset kuin Suomessa. Oli luotava uudet, omat elinolut, lyötävä itsensä läpi työelämässä tai muuten sopeuduttava uusiin oloihin. Kaikille sopeutumisprosessi ei ole ollut yhtä helppo; toiset ovat menestyneet – ja viihtyneet – paremmin kuin toiset.

Toisen kielen omaksumista luonnollisessa viestintäympäristössä on ymmärrettävistä syistä tutkittu erityisesti maissa, joihin on muuttanut paljon ihmisiä muualta, esimerkiksi Yhdysvalloissa, Saksassa ja Ruotsissa. Tutkittavat kielenoppijat ovat usein saaneet myös luokkaopetusta kyseisessä kielessä. Minun tutkimukseni informantit, iäkkäät sekä työikäiset amerikkansuomalaiset, ovat Amerikassa asuessaan osallistuneet hyvin vähän englannin kielen opetukseen. Pääosin he ovat omaksuneet englannin kommunikoidessaan amerikkalaisten ja muiden toiskielisten kanssa, siis juuri voittopuolisesti luonnollisessa viestintäympäristössä.

John Schumannin mukaan kohdekielen alueelle muuttaneet omaksuvat kieltä siinä suhteessa kuin he integroituvat tai akkulturoituvat uuteen yhteiskuntaan. Toisin sanoen, kielen omaksumiseen vaikuttaa oppijan etäisyys tai läheisyys kohdekieltä puhuviin. Schumann puhuu sosiaalisesta ja psykologisesta etäisyydestä tai läheisyydestä oppijan ja kohdekieltä puhuvien välillä. Etäisyyttä lisääviä, ja siis kielen omaksumista vaikeuttavia, tekijöitä ovat esimerkiksi oppijaryhmän ja kohdekieltä puhuvien ryhmän negatiiviset asenteet toisiaan kohtaan, ryhmien tietynlainen poliittinen ja taloudellinen epätasapaino sekä oppijaryhmän sisäinen koheesio ja eräänlainen itseriitto-

suus, jolloin kontaktit kohdekieltä puhuviin ovat vähäisiä. Edelleen mainitaan etäisyyttä lisäävänä tekijänä mm. oppijaryhmän aikomus oleskella uudella kielialueella vain vähän aikaa sen sijaan, että olisi tullut jäädäkseen (Schumann 1978a: 164–166, 1978b: 28–31). Amerikkansuomalaisten tilanne on ilmeisesti ollut suhteellisen suotuisa kielen omaksumisen kannalta ainakin, kun alkuhankaluuDET on voitettu. Yksilöiden välisiä eroja tietysti on ollut.

Yleisesti oletetaan, että toisen kielen omaksuminen on vaikeampaa aikuisille kuin lapsille. Näyttää usein siltä, että lapset omaksuvat vieraita ääniteitä ja rakenteitakin ilman mitään vaikeutta, kun taas aikuisten kielenoppijoiden täytyy kamppailla lujasti tullakseen sujuviksi toisen tai vieraan kielen puhujiksi. Useimmiten käy myös niin, että vuosikausien työn ja harjoittelun jälkeen puheessa on yhä vieras korostus tai hieman outo intonaatio, joka paljastaa kuulijoille, että kyseessä ei ole syntyperäinen kielenpuhija. Se taas tuntuu epäoikeudenmukaiselta!

Kuva ei kuitenkaan ole aivan näin yksinkertainen. Joillakin toisen kielen oppimisen alueilla aikuisilla näyttää itse asiassa olevan etulyöntiasema lapsiin verrattuna. Kielenoppimisen varhaisessa vaiheessa aikuiset ovat yleensä nopeampia oppijoita, ainakin mitä tulee morfologian ja syntaksin omaksumiseen. Pitemmän päälle lapset kuitenkin väistämättä vetävät pitemmän korren (Long 1988: 16).

Larry Selinkerin mukaan aikuisoppijoista vain viitisen prosenttia saavuttaa toisessa kielessä syntyperäisen puhujan tason (Selinker 1972). Luku saattaa olla vieläkin pienempi, mutta toisaalta on aika vaikea määritellä, mikä on syntyperäisen puhujan taso. Eiväthän kaikki syntyperäisetkään puhujat puhu samalla tavalla: eivät he kaikki ole yhtä taitavia äidinkielessään. Mitä me sitten voimme odottaa oppijalta? Toisaalta esimerkiksi juuri englannin kieltä puhutaan hyvin eri tavoin eri puolilla maailmaa, joten

hyväksytyjä alueellisia englannin variantteja on hyvin monenlaisia. Kaikesta huolimatta toisen kielen oppiminen tähtää syntyperäisenkaltaiseen kompetenssiin — tosin ei ehkä aivan kirjaimellisesti, sillä hyvin monelle riittää auttava tai kohtuullinen kielitaito. Voidaan kuitenkin sanoa, että syntyperäisen kielenpuhujan kompetenssi hämmöittää kaukaisena, vaikkakin yleensä saavuttamattomana tavoitteena ja toimii eräänlaisena mittapuuna, jonka mukaan oppijan kieltä arvioidaan ja arvostellaan.

Yksi tapa tarkastella kielenoppijan uraa on nähdä se eräänlaisena jatkumona. Oppija aloittaa alkupäästä, etenee vähitellen, lähestyy kielitaidon kasvassa loppupäätä — tosin tietäen, että lopullinen päämäärä, syntyperäisen kielitaito, on oikeastaan saavuttamattomissa (eihän jatkumoilla sitä paitsi edes ole loppua!) — ja pysähtyy jollekin kohdalle, kun kielenomaksuminen tyrehtyy. Kielen osa-alueiden (sanaston, kieliopillisten morfeemien, syntaksin) omaksuminen saattaa edetä eri tahdissa ja pysähtyä eri kohtiin jatkumolla. Schumannin mukaan jokainen kohta toisen kielen omaksumisen jatkumolla vastaa tiettyä akkulturaatioastetta. Toisin sanoen, kielenoppijan saavuttama kielitaidon taso määräytyy sen mukaan, kuinka hyvin hän on akkulturoitunut kohdekieltä puhuvien yhteiskuntaan (Schumann 1978b: 29).

On melko helppo ymmärtää, että toisen kielen omaksuminen ei jatku loputtomasti. Riippuen monista erilaisista tekijöistä (esim. motivaatiosta tai jopa biologisista seikoista) oppijan toinen kieli lakkaa lähestymästä kohdekieltä; kielen omaksuminen pysähtyy. Esimerkiksi siirtolaiseksi lähtenyt saattaa havaita, että hänen kielitaitonsa on riittävä jokapäiväiseen kommunikointiin. Ei siis ole syytä ponnistella enempää.

Vierasta tai toista kieltä puhuvien vanhusten kielitaitoa ja kielen kehitystä on toistaiseksi tutkittu varsin vähän. Enemmän on oltu selvillä äidinkielen muuttumisesta vanhuusiässä.

Lähinnä on tutkittu englantia äidinkielenään puhuvia (esim. Obler & Albert 1981, Emery 1986, Kynette & Kemper 1986). Minun tutkimukseni käsittelee toisen kielen kehitystä iäkkäillä puhujilla. Ne amerikansuomalaiset, jotka lähtivät Suomesta vuosisadan alkukymmeninä, ovat nyt kahdeksan-, yhdeksänkymmenen ikäisiä ja ylikin. He tuskin oppivat enää lisää englantia, mutta heidän englantinsa ei varmastikaan pysytle samanlaisena. Englannin kielen omaksuminen on pysähtynyt jollekin kohdalle kielenoppimisjatkumoa, mutta kieli kehittyy ja muuttuu edelleen, olkoonkin, että osa tästä kehityksestä merkitsee palautumista aikaisempiin kielitaidon vaiheisiin, ikään kuin olisi tehty u-käännös jatkumolla. Päinvastaisiakin tendenssejä voidaan kyllä huomata. Iäkkäät ihmiset ovat yleensä puheliaita huolimatta siitä, että he eivät aina löydä kovin helposti haluamiaan sanoja. Heidän kykynsä kommunikoida äidinkielellä säilyy, ja he tulevat jopa taitavammiksikin joillakin kommunikoinnin osa-alueilla. Tämä kyky näyttää säilyvän myös toisessa kielessä.

Nuori amerikansuomalainen, joka saapui Yhdysvaltoihin osaamatta sanaakaan englantia, oli varmasti suurelta tuntuvan urakan edessä yrittäessään omaksua kieltä, joka oli hänelle aivan uusi eikä ehkä edes muistuttanut mitään hänen ennen kuulemaansa. Sitä paitsi hän oli aikuinen, mikä merkitsi sitä, että hän oli jo ohittanut kielen omaksumisen kannalta kaikkein herkimmän — tai vastaanottavaisimman — iän. Tietenkään hän ei itse ollut tietoinen siitä, että hän oli saavuttanut formaalisten operaatioiden kauden jo kauan sitten, tai että hänessä oli kehittynyt affektiivinen suodatin, joka itse asiassa saattoi estää häntä omaksumasta kieltä ympäristöstään lapsen tavoin, siis pelkäämättä, että tekee virheitä ja saattaa itsensä naurunalaiseksi. Lapsethan eivät tuollaisesta välitä; heistä on vain hauska kokeilla kaikenlaista uutta (Rosansky 1975, Krashen 1981).

Katsauksia

Egon läpäisevyyden käsite (Guiora 1972, Schumann 1975: 223) oli taatusti täysin vieras meidän amerikkansuomalaisellemme, mutta aikuisena ihmisenä ja kielenoppijana hän varmaankaan ei voinut välttyä sen vaikutuksilta – tai pikemminkin sen puuttumisen vaikutuksilta.

Nuori siirtolainen olisi saattanut turhautua, jos olisi tiennyt, että hänen vasen aivopuoliskonsa oli ottanut hallintaansa hänen kielelliset kykynsä ja että hänen aivojensa plastisuus oli samalla vähentynyt, minkä johdosta hänen oli entistä vaikeampi omaksua uusia kielellisiä taitoja. Toisaalta hän olisi ehkä ollut huojentunut tietäessään, että hänen oikea aivopuoliskonsa oli enenevässä määrin tullut mukaan hänen yrityksiinsä omaksua englannin kieltä (Scovel 1969: 252, Albert & Obler 1978: 243–244).

Varmastikaan siirtolaisemme ei liioin huomannut, että amerikkalaisten hänelle kohdistama puhe ei ollut aivan niin selkeää ja yksinkertaista kuin lapsille yleensä osoitettu puhe. Hän sai luvan selviytyä kompleksisemmista rakenteista ja abstraktimmista käsitteistä kuin kieltä omaksuvat lapset, mikä myös tavallaan toimi häntä vastaan, kun hän ponnisteli oppiakseen englannin kieltä (Hatch 1983: 165–182, Long 1988: 35–36).

Huolimatta vaikeuksista, joita aikuisikä toisen kielen omaksumiselle aiheutti, meidän siirtolaisemme kuitenkin oppi englantia. Hän selviytyi hienosti päivittäisistä toiminnoistaan ja kanssakäymisestä amerikkalaisten kanssa, ja hänestäkin tuli Yhdysvaltain kansalainen. Hän teki lujasti työtä elantonsa eteen, menestyi, ja onnistui saavuttamaan päämääränsä, suhteellisen mukavan elämän. Lopulta hän siirtyi nauttimaan eläkepäivistään eteläiseen Floridaan monien muiden maanmiestensä pariin. Tätä hän nimenomaan halusikin, sillä hänestä oli rauhoittavaa saada käyttää taas omaa äidinkieltään ja muistella vanhaa rakasta kotimaataan toisten amerikkansuomalaisten vanhusten kanssa.

LÄHTEET

- ALBERT M. L. & OBLER, L. 1978: *The Bilingual Brain, Neuropsychological and Neurolinguistic Aspects of Bilingualism*. New York: Academic Press.
- EMERY, O. 1986: Linguistic Decrement in Normal Aging. — *Language and Communication* 6/1 s. 47–64.
- HATCH, E. M. 1983: *Psycholinguistics, A Second Language Perspective*. Rowley, Mass.: Newbury House.
- KERO, R. 1976: *Suuren lännen suomalaiset*. Helsinki: Otava.
- KERO, R. 1980: Finnish Emigration to the United States. — In I. Semmingsen & P. Seyersted (eds.), *Scando-Americana. Papers on Scandinavian Emigration to the United States*. University of Oslo.
- KRASHEN, S. D. 1981: *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. London: Pergamon Press.
- KYNETTE, D. & KEMPER, S. 1986: Aging and the Loss of Grammatical Forms: A Cross-Sectional Study of Language Performance. — *Language and Communication* 6;1/2:65–72.
- LONG, M. 1988: *Maturational Constraints on Language Development*. — *University of Hawai'i Working Papers in ESL* 7/1 s. 1–53.
- OBLER, L. & ALBERT, M. L. 1981: *Language and Aging: A Neurobehavioral Analysis*. — In D. S. Beasley & G. A. Davis (eds.), *Aging: Communication Processes and Disorders*. New York.
- ROSANSKY, E. 1975: *The Critical Period for the Acquisition of Language: Some Cognitive Developmental Considerations*. — *Working Papers on Bilingualism* 6 s. 10–23.
- SCHUMANN, J. H. 1975: *Affective Factors and the Problem of Age in Second Language Acquisition*. — *Language Learning* 25/2 s. 209–35.
- SCHUMANN, J. H. 1978a: *Social and Psychological Factors in Second Language Acquisition*. — In J. C. Richards (ed.), *Understanding Second & Foreign Language Learning*. Cambridge, Mass.: Newbury House.

Katsauksia

- SCHUMANN, J. H. 1978b: The Acculturation Model For Second-Language Acquisition. — In R. C. Gingras (ed.), *Second Language Acquisition and Foreign Language Teaching*. Washington. Center for Applied Linguistics.
- SCOVEL, T. 1969: Foreign Accents, Language Acquisition, and Cerebral Dominance. — *Language Learning* 19 s. 245—54.
- SELINKER, L. 1972: Interlanguage. — *IRAL* 10/3 s. 209—31.

PÄIVI PIETILÄ